

**МАЛОВІДОМІ СТОРІНКИ ВИКОНАВСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ
ЛАРИСИ РУДЕНКО (за архівними матеріалами)**

Мета статті. Висвітлюються маловідомі сторінки виконавської діяльності видатної української оперної співачки Лариси Архипівни Руденко (1918 – 1981) на основі архівних матеріалів її Особового фонду, які зберігаються у Центральному державному архіві-музеї літератури і мистецтва України. **Методологія** дослідження ґрунтується на застосуванні таких методів як джерелознавчий, біографічний, аналітико-дескриптивний, ретроспективний, систематизації. Зазначені методи дають змогу розкрити та проаналізувати ще невідомі сторінки виконавської діяльності Л. Руденко за допомогою матеріалів з архівних установ України. **Наукова новизна** дослідження постає у використанні архівних матеріалів, які представлені періодикою кінця 30-х – початку 80-х років ХХ століття, а саме статтями про творчу діяльність співачки та рецензіями музичних критиків на її концерти. Наведені архівні матеріали вперше вводяться у науковий обіг. У статті розкриваються особливості виконавської діяльності Л. Руденко та її ролі у розвитку українського вокального мистецтва другої половини ХХ століття. Розглянуто маловідомі сторінки біографії та виконавської діяльності видатної оперної співачки Л. А. Руденко, учениці фундатора української вокальної школи Олени Олександрівни Муравйової. Проаналізовано окремі творчі надбання виконавиці на прикладі її роботи над оперними партіями. Звернено увагу на особливості роботи Л. Руденко над жіночими образами: повноцінне звучання голосу співачки гармонійно поєднувалося з детально розробленим сценічним малюнком ролі. **Висновки.** Представлена оцінка виконавської діяльності Л. Руденко у висвітленні професійною музичною критикою та періодичною пресою. Доведено значний вплив виконавської діяльності Л. Руденко на розвиток українського оперного мистецтва другої половини ХХ століття.

Ключові слова: виконавська діяльність Лариси Руденко, вокальне мистецтво, українське оперне мистецтво, музична критика, архівні матеріали.

Шило Анастасія Петрівна, аспірант Київського університету ім. Бориса Грінченка

Малоизвестные страницы исполнительской деятельности Ларисы Руденко (по архивным материалам)

Цель статьи. Освещаются малоизвестные страницы исполнительской деятельности выдающейся украинской оперной певицы Ларисы Архиповны Руденко (1918 – 1981) на основе архивных материалов ее Личного фонда, которые хранятся в Центральном государственном архиве-музее литературы и искусства Украины. **Методология** исследования основана на применении таких методов как источниковедение, биографический, аналитико-дескриптивный, ретроспективный, систематизации. Указанные методы позволяют раскрыть и проанализировать еще неизвестные страницы исполнительской деятельности Л. Руденко с помощью материалов из архивных учреждений Украины. **Научная новизна** исследования предстает в использовании архивных материалов, которые представлены периодикой конца 30-х – начале 80-х годов ХХ века, а именно статьями о творческой деятельности певицы и рецензиями музыкальных критиков на ее концерты. Приведенные архивные материалы впервые вводятся в научный обиход. В статье раскрываются особенности исполнительской деятельности Л. Руденко и её роли в развитии украинского вокального искусства второй половины ХХ века. Рассмотрены малоизвестные страницы биографии и исполнительского творчества выдающейся оперной певицы Л. А. Руденко, ученицы основателя украинской вокальной школы Елены Александровны Муравьевой. Проанализированы отдельные творческие достижения исполнительницы на примере ее работы над оперными партиями. Обращено внимание на особенности работы Л. Руденко над женскими образами: полноценное звучание голоса певицы гармонично сочеталось с детально разработанным сценическим рисунком роли. **Выводы.** Представлена оценка исполнительской деятельности Л. Руденко в освещении профессиональной музыкальной критикой и периодической печатью. Доказано значительное влияние исполнительской деятельности Л. Руденко на развитие украинского оперного искусства второй половины ХХ века.

Ключевые слова: исполнительская деятельность Ларисы Руденко, вокальное искусство, украинское оперное искусство, музыкальная критика, архивные материалы.

Shilo Anastasiya, Postgraduate student, Kyiv University named after Boris Grinchenko

Little-known pages of performances by Larysa Rudenko (based on archival materials)

The purpose of the article. The article covers little-known pages of the performance of the famous Ukrainian opera singer Larysa Arkhipivna Rudenko (1918 – 1981) on the basis of the archival materials of her Personal Fund, which are kept in the Central State Archive-Museum of Literature and Art of Ukraine. The **methodology** of the research is based on the application of such methods as source-study, biographical, analytical-descriptive, retrospective, systematization. The mentioned methods allow to reveal and analyze still unknown pages of the performance of L. Rudenko with the help of materials from archival institutions of Ukraine. The **scientific novelty** of the study comes from the use of archival materials presented by the periodicals of the late 30's and early 80's of the twentieth century, namely articles about the artist's creative activity and reviews of musical critics at her concerts. The above archival materials are first introduced into scientific circulation. The report reveals the peculiarities of the performance of L. Rudenko

and his role in the development of Ukrainian vocal art in the second half of the twentieth century. Little-known pages of the biography and performances of the outstanding opera singer L. A. Rudenko, the pupil of the founder of the Ukrainian vocal school Elena Alexandrovna Muraveva are considered. The author analyzes individual achievements of the performer on the example of her work on operatic parties. The attention was paid to the peculiarities of L. Rudenko's work on women's images: the full sound of the singer's voice was harmoniously combined with a detailed drawing of the role. **Conclusions.** The performance of L. Rudenko is presented in the coverage of professional music criticism and periodical press. The significant influence of L. Rudenko's performance on the development of Ukrainian operatic art of the second half of the twentieth century has been proven.

Key words: performing the activity of Larysa Rudenko, vocal art, Ukrainian opera art, musical criticism, archival materials.

Сьогодні мистецтвознавці приділяють значну увагу творчій діяльності видатних представників української вокальної школи, історії вокального мистецтва, вокально-виконавській творчості, вокальній методиці та педагогіці. Зацікавлення дослідників культурно-мистецькою спадщиною діячів українського вокального мистецтва призводить до нових відкриттів, зокрема, творчої діяльності відомих оперних виконавців.

2018 року український музичний світ відзначає потрійну ювілейну дату: 150-річчя від дня народження фундатора української вокальної школи Олени Олександрівни Муравйової, 100-річний ювілей найяскравішої зірки, вихованої О. Муравйовою, – Лариси Архипівни Руденко та 80-річчя заснування Оперної студії при Київській консерваторії імені П. І. Чайковського.

Серед митців, які продовжили традиції української вокально-виконавської школи ім'я Лариси Архипівни Руденко (1918 – 1981) посідає почесне місце. За життя її творчість набула світового визнання: вона була визнана однією з кращих виконавиць партій меццо-сопрано, видатною співачкою камерно-вокальних творів українських композиторів і народних пісень. На її виступи жваво відгукувалося тогочасна преса. Л. Руденко була також і талановитою драматичною актрисою. Не випадково режисери, спостерігаючи гру Лариси Архипівни на репетиції, зауважували, що їй може позаздрити будь-який драматичний актор.

Значна увага сучасними мистецтвознавцями приділяється проблемам національного оперного мистецтва, зокрема, українській вокальній школі [1; 6], історії вокального мистецтва [2] та вокально-виконавській творчості [3]. Творчому шляху Л. Руденко присвячені наукові праці Л. Грисенко [4], В. Кононенко і М. Мар'яненко [5], спогади В. Тольби [7]. Зокрема, Л. Грисенко у своїй монографії надає стислі відомості про життєвий і творчий шлях Л. А. Руденко. В. Кононенко і М. Мар'яненко у своїй роботі висвітлюють деякі подробиці біографії Л. Руденко, її навчання, а також представляють загальну характеристику її вокально-педагогічної діяльності. В. Тольба у своїх спогадах згадує період сумісної праці з відомою співачкою.

Проте цілісного аналізу виконавської діяльності Л. Руденко на сьогодні не існує. На сьогодні чи не єдиними вагомими джерелами у дослідженні постаті Л. Руденко, її життєвого і творчого шляху є матеріали українських архівних установ, а саме Центрального державного архіву-музею літератури та мистецтва України [8; 9; 10; 11; 12].

Отже, актуальність теми дослідження полягає у висвітленні процесу формування і розвитку української вокальної школи другої половини ХХ століття. Мета статті полягає у висвітленні маловідомих сторінок виконавської діяльності Лариси Руденко. Звідси постають завдання охарактеризувати її виконавську діяльність, спираючись на малознані факти архівних матеріалів, які зберігаються у фонді Центрального державного архіву-музею літератури і мистецтва України.

Виклад основного матеріалу. Видатна оперна співачка Л. Руденко понад 30-ти років була провідною солісткою Київського оперного театру імені Т. Г. Шевченка. У її творчому доробку налічується близько 50 оперних партій, зокрема, Амнеріс ("Аїда" Дж. Верді), Кармен ("Кармен" Ж. Бізе), Даліла ("Самсон і Даліла" К. Сен-Санса), Ульріка ("Бал-маскарад" Дж. Верді), Памела ("Фра-Дьяволо" Д. Обер), Любаша ("Царева наречена" М. Римського-Корсакова), Елен ("Війна і мир" С. Прокоф'єва), Графіня ("Винова краля" П. Чайковського), Кончаківна ("Князь Ігор" О. Бородіна), Марина Мнішек ("Борис Годунов" М. Мусоргського), Настя ("Тарас Бульба" М. Лисенка), Соломія ("Богдан Хмельницький" К. Данькевича), Стеха ("Назар Стодоля" К. Данькевича), Ульяна ("Молода гвардія" Ю. Мейтуса).

Основні архівні матеріали, що висвітлюють життєвий та творчий шлях Л. Руденко, зберігаються у Центральному державному архіві-музеї літератури та мистецтва України у її Особовому фонді. Фонд містить матеріали творчої діяльності Л. Руденко, листи до неї, матеріали до її біографії та ін. За свідченням архівних джерел, матеріали до Центрального державного архіву-музею літератури та мистецтва України передала сама Лариса Архипівна 21 червня 1968 року та 18 травня 1971 року. Особовий Фонд Л. Руденко налічує 101 справу і 612 документів.

Серед архівних документів переважають фотоматеріали, в яких Л. Руденко постає у виконуваних нею ролях, а також фотографії з її концертів та з відомими діячами культури та науки, зокрема, з Б. Патонем та П. Поповичем.

Особливу цінність становить листування Л. Руденко, представлене значною кількістю листів, листівок, телеграм поздоровчого та ділового характеру. У дружньому листуванні з Л. Руденко перебували композитори А. Брагін та В. Власов; професор С. Гінзбург, академік Б. Патон, космонавт П. Попович; народні артисти СРСР З. Гайдай, Д. Гнатюк, М. Гришко, В. Добровольський, М. Литвиненко-Вольгемут, М. Роменський, Є. Чавдар.

Велику цінність мають афіші до спектаклів та концертів за участю Л. Руденко, які так само зберігаються у Центральному державному архіві-музею літератури та мистецтва України. Ці матеріали презентують гастрольну діяльність української співачки. Зокрема, тут представлені афіші з філармонічних концертів Л. Руденко, що відбувалися у різних містах СРСР за період 1944 – 1965 років та афіші оперних спектаклів "Богдан Хмельницький" К. Данькевича, "Царева наречена" М. Римського-Корсакова, "Тарас Бульба" М. Лисенка, "Кармен" Ж. Бізе, "Винова краля" П. Чайковського, "Фра-дияволо" Д. Обера, поставлених у Київському державному ордену Леніна та ордену Трудового Червоного Прапора академічному театрі опери і балету Української РСР ім. Т. Г. Шевченка у 1947 – 1969 роках.

З архівних матеріалів Центрального державного архіву-музею літератури та мистецтва України дізнаємось важливі факти виконавської діяльності Л. Руденко, які висвітлені у публікаціях тогочасної преси за період з 1938 до 1977 року. Так, у 1938 році Л. Руденко стала лауреатом Першого Всесоюзного конкурсу вокалістів. Виступ на конкурсі вразив голову журі цього конкурсу народну артистку СРСР В. Барсову: "Підкупають велика безпосередність і задушевність її виконання, чистота інтонації і рівне звучання дуже сильного голосу" [8].

Оперні партії, виконувані співачкою, були різнопланові за характером та розкривали різноманітні емоційні відтінки. У процесі роботи над партіями Л. Руденко втілювала всі душевні переживання своїх героїнь через вокальну інтерпретацію та сценічне розкриття психологічних деталей образу. Кожна партія для оперної виконавиці була окремим всесвітом, в якому вона створювала різноманітні моделі образного змісту. Л. Руденко згадувала: "Коли готуєш нову партію, її обов'язково починаєш любити, вона стає твоєю, у неї вживаєшся, віддаєш їй свою душу, живеш її життям. Це дуже цікаво і дорого. Ось чому життя актора багатогранне. За час своєї роботи в театрі я жила життям багатьох героїнь: я була і матір'ю, син і чоловік якої йдуть в Січ захищати свою Україну від польської шляхти, і дівчиною Варкою-стилягою, яка випадково потрапила на цілину, і російською красунею Любашею, яку покинув Грязной, і пекучою, темпераментною циганкою Кармен, і дочкою фараона Амнеріс в "Аїді", і багатьма-багатьма іншими жінками, які були і могли бути в житті" [9].

Л. Руденко вважала, що сучасна опера повинна бути насичена яскравими переконливими образами. У той самий час вона закликала розглядати класичні оперні твори під новим, сучасним, кутом зору, при цьому не відкидаючи класичних традицій виконання оперних партій. Співачка з самого початку виконавської діяльності додержувалася цієї думки: "Сучасність вимагає не тільки створення нових творів. Вона диктує і нове прочитання класики... Тому класика для співака завжди повинна бути відкриттям" [10].

Музична критика свого часу масштабно висвітлювала події українського оперного мистецтва. Виконавської діяльності Л. Руденко музична преса приділяла значну увагу. Свідченням цього є архівні матеріали, які зберігаються в Особовому фонді Л. Руденко у Центральному державному архіві-музею літератури і мистецтв України. Зокрема, це статті з газет "Вечірній Київ", "Радянське мистецтво", "Радянська Україна", "Правда України", "Літературна Україна", "Культура і життя", "Вільне життя", "Музикаль-ная жизнь", "За честь шахтера", "Вечерняя Москва", "Комсомольская правда", "Известия" та ін.

Музичні критики підкреслювали бездоганність виконання вокальної партії Графіні в опері П. І. Чайковського "Винова краля": "Спів у неї ніде не перетворюється на самоціль, а служить завданням створення гранично виразного образу" [11].

Власні погляди на сучасне оперне мистецтво Л. Руденко висловлювала на сторінках сучасної преси: "На мою думку, в долі героя повинні бути і випробування, і внутрішня боротьба, яка облагороджує, чесна боротьба, і десь, можливо, суперечливість почуттів і переживань" [10]. Співачка закликала сучасних композиторів створювати яскраві та переконливі образи. Л. Руденко наголошувала, що при створенні цих образів необхідно пам'ятати про співака, його можливості, про красу і мелодійність партії. Співачка була людиною надзвичайної вимогливості до себе, вона рішуче відкидала ті твори, в яких музичний розвиток теми не виправдовувався внутрішньою логікою образу.

Також в пресі згадувались людські й професійні риси характеру оперної співачки, а саме: "За багато років роботи в нашому театрі Л. Руденко, яка вмє поєднувати творчий темперамент з повсякденною роботою, досягла найвищої майстерності. Вона набула також надзвичайної популярності і пошани як активний працівник театру, як митець, що тісно пов'язує роботу на сцені з громадським життям, з частими творчими звітами перед трудящими міст і сіл України" [12].

Новизна статті полягає у висвітленні маловідомих сторінок виконавської діяльності Л. Руденко на основі матеріалів її Особового фонду, який зберігається у Центральному державному архіві-музею літератури і мистецтва України. Використані в даній статті архівні матеріали, представлені

публікаціями статей про творчу діяльність співачки в періодичній пресі та рецензіями музичних критиків на її концерти. Приведені архівні документи вперше вводяться у науковий обіг.

Висновки. Виконавська діяльність Лариси Руденко сприяла значному розвитку українського оперного мистецтва. За багато років професійної вокальної діяльності співачка створила низку яскравих жіночих образів. Співачка мала бездоганну вокальну техніку виконання творів, і це стало запорукою її яскравої акторської майстерності. Створюючи психологічний портрет кожної героїні, Л. Руденко приділяла увагу усім нюансам виконання. У своїй роботі над оперними партіями вона ставила завдання створити реалістичний, життєвий образ жінки, сповнений енергії і почуттів. Саме це висунуло її у перші лави виконавиць партій меццо-сопрано світового рівня.

Література

1. Гнидь Б. Виконавські школи України / Гнидь Б. – К.: НМАУ, 2002. – 96 с.
2. Гнидь Б. Історія вокального мистецтва / Гнидь Б. – К.: НМАУ, 1997. – 320 с.
3. Гребенюк Н. Є. Вокально-виконавська творчість: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра мистецтвознавства: 17.00.03 "Музичне мистецтво" / Національна музична академія України ім. П. І. Чайковського. – К., 2000. – 39 с.
4. Грисенко Л. Лариса Руденко / Л. Грисенко. – К.: Музична Україна, 1978.
5. Кононенко В., Мар'яненко М. Лариса Архипівна Руденко / В. Кононенко, М. Мар'яненко. – К.: Мистецтво, 1963. – 35 с.
6. Лисенко І. Словник співаків України / І. Лисенко. – К.: Рада, 1997. – 354 с.
7. Тольба В. Статті. Спогади / В. Тольба. – К.: Музична Україна, 1986. – 156 с.
8. Центральний державний архів-музей літератури і мистецтва України. Ф. 120. Руденко Лариса. Статті про творчість та рецензії на концерти за його участю. Оп. 1. Спр. 165. Арк. 1. М. Неменова-Лунц. "Все-союзный конкурс вокалистов" // Известия. – 1939. – 9 січня.
9. Центральний державний архів-музей літератури і мистецтва України. Ф. 120. Руденко Лариса. Статті про творчість та рецензії на концерти за його участю. Оп. 1. Спр. 143. Арк. 6. В. Ляхов, Г. Погоржельский "Земля талантов" // "За честь шахтера" – 1972. – 26 серпня.
10. Центральний державний архів-музей літератури і мистецтва України Ф. 120. Руденко Лариса. Статті про творчість та рецензії на концерти за його участю. Оп. 1. Спр. 143. Арк. 2. О. Рязьський. "Лариса Руденко" // Говорит и показывает Москва. – 1972. – 14 квітня.
11. Центральний державний архів-музей літератури і мистецтва України. Ф. 120. Руденко Лариса. Статті про творчість та рецензії на концерти за його участю. Оп. 1. Спр. 167. Арк. 12. Л. Серпілін "Пікова дама". Вистава Київського театру опери та балету. // Вечірній Київ. – 1951. – 25 грудня
12. Центральний державний архів-музей літератури і мистецтва України. Ф. 120. Руденко Лариса. Статті про творчість та рецензії на концерти за його участю. Оп. 1. Спр. 143. Арк. 1. С. Козак. "Митці і глядачі – за" // "Комсомолец України" – 1963.

References

1. Gnydy, B. (2002). Performing Schools of Ukraine. Kyiv: NMAU [in Ukrainian].
2. Gnydy, B. (1997). History of vocal art. Kyiv: NMAU [in Ukrainian].
3. Grebenyuk, N. E. (2000). Vocal-performing creativity: author's work. dis for obtaining sciences. Extended abstract of candidate's thesis. Kyiv: National Music Academy of Ukraine 2000 [in Ukrainian].
4. Grisenko, L. (1978). Larisa Rudenko. Kyiv: Muzychna Ukrayina [in Russian].
5. Kononenko, V. & Maryanenko, M. (1963). Larysa Arkhipivna Rudenko. Kyiv: Mystetstvo [in Russian].
6. Lysenko, I. (1997). Dictionary of singers of Ukraine. Kyiv: Rada [in Ukrainian].
7. Tolba, V. (1986). Articles. Memoirs. Kyiv: Muzychna Ukrayina [in Russian].
8. Central State Archive-Museum of Literature and Art of Ukraine. F. 120. Rudenko Larisa. Articles about creativity and reviews of concerts with his participation. Nyemyenova-Lunts, M. (1939). Op. 1. Spr. 165. Ark. 1 "All-Union vocal competition". Yzvestyya [in Russian].
9. Central State Archive-Museum of Literature and Art of Ukraine. F. 120. Rudenko Larisa. Articles about creativity and reviews of concerts with his participation. Lyakhov, V. & Pohorzelsky, H. (1972). Op. 1. Spr. 143. Ark. 6. "Land of Talents". Za chest shakhtarya [in Russian].
10. Central State Archive-Museum of Literature and Art of Ukraine. F. 120. Rudenko Larisa. Articles about creativity and reviews of concerts with his participation. Ryazhskiy, O. (1972). Op. 1. Spr. 143. Ark. 2. "Larisa Rudenko". Hovoryt i pokazuye Moskva [in Russian].
11. Central State Archive-Museum of Literature and Art of Ukraine. F. 120. Rudenko Larisa. Articles about creativity and reviews of concerts with his participation. Serpilin, L. (1951). Op. 1. Spr. 167. Ark. 12. "The Queen of Spades". Performance of the Kiev Opera and Ballet Theater. Vechirniy Kyiv [in Russian].
12. Central State Archive-Museum of Literature and Art of Ukraine. F. 120. Rudenko Larisa. Articles about creativity and reviews of concerts with his participation. Kozak, S. (1963). Op. 1. Spr. 143. Ark. 1. "Artists and spectators – for". Komsomolets Ukrayiny [in Russian].

Стаття надійшла до редакції 15.04.2018 р.